

Museolaitos sai historian

Kalle Kallio

Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) 2010. Suomen museohistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1265. Helsinki. 426 s.

Museohistorian tutkimus on Suomessa vahvassa nousussa. Suomalaiset museot ovat tulleet ikään, jossa ne etsivät juuriaan ja museologian opetus on vakiintunut useissa yliopistoissa. Yhä useammin törmää opiskelijoihin ja nuoriin tutkijoihin, jotka tekevät opinnäytteitään museoiden historiasta. Tutkijat ovat kiinnostuneita muun muassa museoinstituution aatteellisista juurista ja ideologioista, keräilystä, representaatioista tai museotyön muuttumisesta. Museohistoria on kiehtova ja osin kartoittamaton alue.

Suomen ensimmäisenä museohistoriallisena väitöskirjana pidetään Ritva Kavan tutkimusta Emil Cedercrutzista (1993) ja hänen jälkeensä museohistoriaa ovat väitöskirjoissaan käsitelleet Marja-Liisa Rönkkö, Solveig Sjöberg-Pietarinen, Susanna Pettersson ja Hanne Selkokari. Myös yksittäiset museot ovat kirjoittaneet omia historiikkejaan ja julkaisseet erilaisia katsauksia laitosten vaiheista. Suomen museoliiton kokoamaan museohistorian tietokantaan on kirjattu jo lähes 600 yksittäistä artikkelia, opinnäytettä, haastattelua, juhla kirjaa tai muuta julkaisua. Koko museoalaa käsittelevää yleisesitystä ei tähän asti ole kuitenkaan ollut.

Keväällä 2010 ilmestynyt *Suomen museohistoria* täyttää siis ison aukon. Suomalainen museolaitos saa nyt ensimmäistä kertaa oman historian yksissä kansissa. Kovakantinen ja yli 400-sivuinen yleisesitys on taitettu tiiviisti kahdelle palstalle ja kirja tarjoilee lukijoille valtavan määrän tietoa museotyön pioneereista, keräilijöistä ja perustajista, museopolitiikasta sekä käytännön museotyöstä. On sanomattakin selvää, että *Suomen museohistoria* tulee kulumaan museologian opiskelijoiden pakkolukemistona vuosikausia. Kirja on tärkeä koko museoalan historiakuvan ja itseymmärryksen muokkaajana.

Varhaiset museomiehet

Suomen museohistoria -teoksen vahvimpia alueita ovat museolaitoksen syntyvaiheiden analyttinen kuvaaminen. Museoiden perustamisvaiheita ja alan ensimmäisiä askeleita seurataan tarkasti. Mihin museoita tarvittiin ja miten museokenttä vaihe vaiheelta kehittyi? Kirjasta rakentuu kuva museolaitoksen synnystä osana kansallista kertomusta – autonomian aikana museoilla oli tärkeä rooli kansallinen identiteetin luojina ja muokkaajina. Vuosisadan vaihteen maailmaa valotetaan kirjan artikkeleissa useista eri näkökulmista ja lukija pääsee lähelle ensimmäisiä museomiehiä.

Museoalan varhaisvaiheita kuvaa virkojen vähäinen määrä ja piirien pienuus. Esimerkiksi Janne Vilkkunen kertoo sattuvasti Skandinaavisen museoliiton Suomen osaston perustamisesta vuonna 1925. Osaston johtoon valittiin kansatieteen professori U. T. Sirelius ja muita jäseniä olivat muinaistieteellisen toimikunnan intendentti K. K. Meinander, arkeologian professori A. M. Tallgren, rahakammion intendentti C. A. Nordman ja Ateneumin intendentti Torsten Stjernschantz. Koska kansatieteen ja arkeologian oppituolet sijaitsivat tuolloin Kansallismuseossa, herrat istuivat samassa rakennuksessa Stjernschantzia lukuun ottamatta. Helsingin ulkopuolella oli tuolloin vain yksi

museoammatillinen virka, Turussa.

Suomen museohistoria piirtää monipuolisen kuvan tällaisista tutkimustyöhön ja kansakunnan rakentamiseen omistautuneista herroista, jotka järjestivät ylioppilasosakuntien keruumatkoja, arkeologisia kaivauksia ja kenttätöitä sukukansojen mailla. Siinä sivussa he perustivat keskeisimmät museot, keräsivät taidetta, loivat pohjan museoalan hallinnolle, lainsäädännölle ja kokoelmille sekä käynnistivät monipuolista valistustoimintaa. Silmäilemällä henkilöhakemistoa poimii helposti parikymmentä nimeä, jotka toistuvat tuikitiheään eri puolilla kirjaa.

Vaikka Suomen museohistoria rajautuu sananmukaisesti kotimaiseen kulttuurielämään, museoiden kehitys kytketään taitavasti alan eurooppalaisiin virtauksiin. J. V. Snellman haki vaikutteita ulkomaisista museoista vuonna 1840 aloittamallaan Euroopan kiertueella, ulkomaisten mestareiden puoleen kääntyivät myös varhaiset konservaattorit ja alan kansainväliset järjestöt otettiin innolla vastaan. Suomalaisia museoita ei kehitetty tyhjiössä vaan jokainen museopolvi on ottanut oppia suurista museomaista. Teos kuvaa konkreettisesti, miten museolaitoksen nationalismikin oli aitoa tuontitavaraa.

Monipuolinen artikkelikokoelma

Suomen museohistoria on rakenteeltaan artikkelikokoelma, joka jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisen osan artikkeleissa pohditaan museoiden suhdetta yhteiskuntaan ja yleisöön. Toinen osa käy läpi erilaisten museotyyppien historiaa. Kolmannessa osassa syvennyttään museotyöhön eri näkökulmista.

Kirjan esipuheessa kerrotaan, että kullakin 17 kirjoittajalla on ollut vapaus valita näkökulma omaan aiheeseensa. Koska kyseessä on yleisesitys, toteutustapa ei ole täysin ongelmaton. Kirjoittajat toistavat valitettavan paljon samoja asioita: esimerkiksi Kansallismuseon rakentaminen ja Suomen museoliiton synty tai museologian opetuksen aloittaminen kerrataan eri artikkeleissa useaan otteeseen. Luonnollisesti artikkelit ovat myös sisällöltään epätasaisia, vaikka joukossa on ilahduttavan monta erinomaista tekstiä. Jonkin verran on myös havaittavissa kirjoittajien painottavan pääkaupunkiseudun museoita. Erityisesti maakunta- ja aluetaidemuseoiden historia käsitellään koko lailla ohimennen, vaikka tänä päivänä ne työllistävät reilun kolmasosan alan työntekijöistä.

Erityisen onnistuneena pidän Marja-Liisa Rönkön artikkelia museorakennuksista ja näyttämisen taiteesta. Rönkkö kirjoittaa ensimmäistä kertaa suomalaisen skenografian historian aloittaen pyhän kokemisesta ja päätyen Merikeskus Vellamon majesteetilliseen wau-arkkitehtuuriin. Lukija voi herätä samassa artikkelissa pohtimaan museota uskonnollisena instituutiona tai lateksimaalin vaikutusta esillepanoon. Rönkkö käy läpi niin museoarkkitehtuurissa kuin näyttelytekniikassakin tapahtuneita muutoksia ja tarjoilee sattuvia esimerkkejä eri puolilta maata. Artikkelin kauniiseen kaareen sisältyvät myös vanhojen rakennusten museokäyttö, lukuisat toteutumattomat suunnitelmat ja museonäyttelyiden muotokieli.

Kirjan toimittaja Susanna Pettersson on omalla alueellaan kirjoittaessaan Suomen taideyhdistyksen ja Suomen taideteollisuusyhdistyksen perustamisesta ja kehityksestä kohti Valtion taidemuseota ja Designmuseota. Pettersson kuvaa taitavasti kokoelmien rakentamista ja pystyy tavoittamaan museoajattelun muutokset päivittäisen toiminnan taustalla. Vastaavasti Juhani Terhivuo kirjoittaa tarkasti luonnontieteellisten museoiden vaiheista ja Mikko Härö tekee hyvää työtä kuvatessaan antikvaarihallinnon kehitystä Kansallismuseoksi ja Museovirastoksi.

Teos painottaa vahvasti museoinstituutioiden historiaa. Esimerkiksi Janne Vilkuna sitoo

kirjan alussa tiiviisti ja luontevasti yhteen museoalan toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen julkisiksi hyvinvointipalveluiksi lukuisten komiteoiden, mietintöjen ja lopulta Museolain voimin. Museohistoriaa ei voi kirjoittaa kuvaamatta institutionaalisia rakenteita, mutta Vilkunan jälkeen lukijan kuormittamista museoalan hallinnolla jatketaan artikkelista toiseen. Sen sijaan, että kukin kirjoittaja syventyisi vain omaan teemaansa, monet kertaavat hallinnollista kehystä hahmottamatta sitä, mitä muualla kirjassa sanotaan.

Teoksessa ei juuri käsitellä alan sisäisiä ristiriitoja, vaikka niiden kautta voisi kuvata museoajattelun muutosta. Esimerkiksi Pauliina Kinasen artikkelissa käsitellään museoiden atk-tallennuksen kehitystä ja vuoden 1985 tietotekniikkatyöryhmää, joka suositteli ennakkoluulottomassa muistiossaan yhteisen tietojärjestelmän rakentamista museoalalle. Näin ei kuitenkaan tapahtunut vaan alalle syntyi seuraavina vuosina useita erilaisia järjestelmiä, joiden yhteensovittaminen onkin sitten ollut yksi viime vuosien keskeisimmistä ongelmista. Tällä hetkellä suomalaisissa museoissa käytetään yli 30 eri kokoelmajärjestelmää. Kirjassa ei kuitenkaan kerrota, että ratkaiseva syy yhteisen sävelen puuttumiseen oli Museoviraston 1980-luvun puolivälin näkemys, ettei museoalalla tulla siirtymään sähköiseen kokoelmanhallintaan.

Esimerkiksi tämä mainio tarina olisi ansainnut paikkansa myös museolaitoksen historiassa. Se on kuvaava esimerkki museotyön murroksesta, jossa toimijat ovat punninneet erilaisia tulevaisuuden kuvia. Museoviraston kanta oli monella tapaa harkittu: aikakauden tietokoneet olivat kalliita, epäluotettavia ja moni museo menettikin tulevina vuosina luettelointitietojaan erilaisten konversioiden epäonnistuesssa. Nähdäkseni tapahtumasarjan opetus ei ole suinkaan se, kuka ennusti tulevaisuutta oikein vaan se, miten museotyön teknillistyminen vaikutti aikakauden toimijoihin ja miten eri museopolvien ajattelumaailma eli voimakasta murroskautta.

Harmillisia rajauksia

Joidenkin artikkeleiden rajaukset aiheuttavat lukijalle pettymyksiä. Esimerkiksi Juhani Kostetin monipuolinen artikkeli kokoelmista päättyy jo toiseen maailmansotaan ja Heini Reijonen kertoo kiehtovasti konservoinnin historiasta vain 1960-luvulle saakka – jolloin ammattikunnan laajeneminen vasta alkoi. Ylipäättään koko teos painottuu hyvin voimakkaasti museoalan alkuvaiheisiin ja kuvaa kattavimmin aikaa vuosisadan vaihteen molemmin puolin, jolloin museokenttä syntyi. Sen sijaan kuva toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta jää hajanaiseksi ja puutteelliseksi. Tämä on valitettavaa, koska museoiden kokoelmat, henkilöstö ja yleisö moninkertaistuvat 1900-luvun jälkipuoliskolla ja uusien museoiden perustaminen on jatkunut viime vuosiin saakka. Alan voimakkaan kasvun ansiosta museoissa on viime vuosikymmeninä itse asiassa tapahtunut huomattavasti enemmän kuin vuosisadan vaihteessa.

Ajallisten rajausten takia kertomatta jää paljon oleellisia ilmiöitä, joiden avaaminen olisi tärkeää aikamme museokeskustelulle. Esimerkiksi 1950-luvulla pohdittiin vakavasti, tulisiko museoiden ryhtyä tallentamaan teollisesti valmistettua esineistöä. Kehitys kulki 1970- ja 1980-luvuilla jo siihen, että museokentän radikaalien mielestä roskakin oli museoesineenä arvokas. Kohta museoväki havahtui paisuneiden kokoelmien aiheuttamiin ongelmiin: kiiwas keskustelu museoesineiden poistamisesta käynnistyi 1990-luvun alussa. Poistoista on vasta 2000-luvulla tullut arkipäivää museologiaa opiskelleen polven myötä. Kun kokoelmatyön kehitystä ei tuoda nykypäivään saakka, muun muassa nämä museohistoriallisesti tärkeät vaiheet jäävät käsittelemättä.

Monin paikoin kirjaa vaivaa tapahtumahistoriaan takertuminen. Mietinnöt, nimitykset ja

avustukset kirjataan, mutta museotoiminnan taustalla vaikuttaneet aatteet, käytännöt ja muuttuva työelämä jäävät hämäräksi. Nähdäkseni oleellista olisi pystyä tulkitsemaan eri aikakausien museoajattelua ja ammatillisia näköaloja eikä vain tyytyä esittämään alan kehitystä instituutioiden historiana. Esimerkiksi 1980-lukua voi perustellusti pitää murroskautena, jolloin markkinointi ja kaupallisuus astuivat uudella tavalla mukaan kuvaan. Tällaisten murrosten tunnistamista ja kuvaamista olisin kaivannut teokselta enemmän.

Lähtökohta uudelle tutkimukselle

Takakannessa luvataan, että teos olisi kattava esitys museoiden historiasta. Tätä lupausta *Suomen museohistoria* ei valitettavasti lunasta. Puutteet johtuvat nähdäkseni paljolti siitä, että artikkelikokoelma on teoksena väistämättä epäyhtenäinen. Yksittäiset artikkelit voivat olla erinomaisia taidonnäytteitä, mutta kokonaisuus jää hajanaiseksi. Teoksesta puuttuvat monet koko alaa koskevat yhtenäiset linjat ja yleistyksiset. Olisin esimerkiksi toivonut löytäväni jonkinlaisen karkean laskelman tai arvion siitä, miten museoiden yleisömäärät tai esinemäärät ovat viimeisen sadan vuoden aikana kehittyneet. Tällaisia perustietoja lukija yleisesitysiltä odottaa.

Suomen museohistoria on puutteistaan huolimatta erittäin tärkeä, jopa urauurtava teos. Se antaa hyvän ja monipuolisen kuvan suomalaisen museolaitoksen varhaisvaiheista ja näyttää suuntaa museohistorian tutkimukselle. Teoksen puutteetkin liittyvät paljolti siihen, mitä on tällä kertaa jäänyt selvittämättä – se on loistava lähtökohta tuleville museohistorian tutkijoille.

Kalle Kallio on Työväenmuseo Werstaan museonjohtaja ja toimii museologian tuntiopettajana Tampereen yliopistossa.